

גירושין

תאריך : דצמבר 2015

העבודה מוגשת בחסות העמותה של נוער שוחר משפט עברי

הקדמה אישית

לאחרונה נחשפתי לסטטיסטיקות מדאיגות שמראות כי 1 מתוך שלושה זוגות בישראל מתגרשים, והנה הזדמנה לי הזדמנות מצוינת לחקור את התופעה, את המקור שלה ואת התהליך כולו.

בעיני דווקא בגלל שזו תופעה כל כך נפוצה בישראל יש לחקור אותה ולדעת איך מתבצע התהליך, מה הוא אומר, ומה המקור וההיגיון מאחורי טקס המורכב שעושים היום בבתי הדין.

תוכן עניינים

4	מבוא
5	משפט עברי

בס"ד

15	משפט ישראלי
21	פס"ד 1
22	פס"ד 2
23	סיכום והשוואה
25	ביבליוגרפיה

מבוא

בעבודה שלפניכם נדון בהתפתחות המשפט העברי והישראלי בנוגע לגירושין.

נראה את הציווי בתורה, את תקנות ופסיקות חכמים, ומאוחר יותר – את החקיקה במדינת ישראל.

נראה שהמשפט הישראלי בנוגע לגירושין מבוסס כולו על המשפט העברי, ושהתפתחות המשפט בתחום נבעה בעיקר מחוסר הדרכה ופירוט של הציווי בתורה שגרם לבעיות רבות, ולכן הפסיקה ההלכתית התפתחה - כדי שהחכמים יציבו גבולות ויסדירו הליך ותנאים מסוימים לגירושים שנהוגים עד היום.

גירושין – משפט עברי

המקור בתורה

התורה מייחדת פסוקים בודדים בלבד לנושא הגירושין –

כי יקח איש אשה ובעלה והיה אם לא תמצא חן בעיניו כי מצא בה ערות דבר וכתב לה ספר כריתת ונתן בידה ושלחה מביתו: ויצאה מביתו והלכה והיתה לאיש אחר: וישנאה האיש האחרון וכתב לה ספר כריתת ונתן בידה ושלחה מביתו או כי ימות האיש האחרון אשר לקחה לו לאשה: לא יוכל בעלה הראשון אשר שלחה לשוב לקחתה להיות לו לאשה אחרי אשר הטמאה כי תועבה הוא לפני ה' ולא תחטיא את הארץ אשר ה' אלהיך נתן לך נחלה¹

ניתן לראות בפסוקים תיאור של כל הקשר בין בני הזוג מהרגע שהם התחתנו ("כי יקח איש אשה ובעלה"), תיאור עילת גירושין ("אם לא תמצא חן בעיניו", "כי מצא בה ערות דבר") ותיאור נתינת הגט וגירוש האישה ("וכתב לה ספר כריתות.. ושילחה מביתו").

לכאורה, נראה שמטרתה העיקרית של הפרשייה היא ההלכה האוסרת את חזרת האישה לבעלה הראשון אחרי נישואיה השניים. אך הפסוקים האלה נותנים לנו מידע רחב הרבה יותר בנוגע לעילות הגירושין, תהליך גירוש האישה, כריתת גט ומסירתו, ועוד הלכות הנוגעות לעניין.

נפתח בגורמים לגירושין.

¹ דברים פרק כד', פס' א-ה'

המקרא מדבר על אי 'מציאת חן' ועל 'ערוות דבר', ונחלקו תנאים בנוגע לפירוש הדברים² -

בית שמאי מציבים את התנאי המחמיר ביותר; לבעל מותר לגרש את אשתו רק אם מצא בה דבר ערווה דהיינו, התנהגות שאינה הולמת אישה נשואה. בית הלל לעומתם מסתפקים בטענה כלשהי של הגבר כלפי אשתו, תהא זו הקלה ביותר – כמו בישול תבשיל. ור' עקיבא מאפשר גירושין גם כאשר אין לבעל כל טענה כלפי אשתו – 'אפילו מצא נאה הימנה!'

מסכם הרמב"ם³ שבית שמאי מתייחסים למילה "ערווה" כעילת הגירושין, בית הלל למילים "באומרו דבר" ורבי עקיבא מסתמך על המילים "ישאנה" - אך הנימוק שלו נדחה כי אם האישה לא מוצאת חן בעיני הבעל הוא לא היה נושא אותה. אין הוא לא יכול לגרש אותה בלא עוול בכפיה. וההלכה כבית הלל.

אולם, דעתם של ראשונים אחרים, בייחוד אלה שבאשכנז, נטתה באופן ברור לדעתם המחמירה של בית שמאי. ניתן לראות זאת מהדברים ב"ספר חסידים", המייצג את מורשתם של 'חסידי אשכנז'⁴:

"איש שמגרש את אשתו שלא כדין שלא פשעה, לא יחתום שום אדם נכבד עליו ולא יהיה עד וכל שכן שליח..."

אסור לאדם לגרש את אשתו בלי סיבה, ואסור לאף אדם לחתום או להיות עד או שליח לגט כזה.

הנושא השני הנלמד מן המקרא הוא תהליך גירוש האישה.

² במסכת גיטין פרק ט', משנה י'

³ רמב"ם פירוש למשנה, מסכת גיטין פרק ט' משנה י'

⁴ ר' יהודה החסיד, ספר חסידים, מהדורת וסטינצקי, סימן תרפ"ו

כפי שעולה מן הפסוקים, כל שהבעל נדרש לעשות הוא לכתוב לאשתו גט (= ספר כריתות), לתת אותו בידה ולשלחה מביתו.

הבעל מגרש את אשתו בינו לבינה, ללא כל נוכחות או אישור של גורם חיצוני. חז"ל אומנם מצריכים עדות לקיומו של הגט, בדומה לשטרות אחרים, אולם, גם במקרא וגם בחז"ל, אין נדרשת סמכות חיצונית לאישורו של הגט, ואין מי שמסוגל למנוע מן הבעל לגרש את אשתו אם רצונו בכך.

על פי דין תורה רשאי הבעל לגרש את אשתו גם בעל כורחה ואין היא יכולה לתבוע ממנו גירושין, אך עקב התפתחויות מאוחרות יותר (כמו חרם דרבנו גרשום) יש צורך בהסכמת האישה והיא כן יכולה לבוא בפני בית הדין עם עילת גירושין – ובית הדין יחייב את הבעל במתן גט לאשתו.

וכן נכתב במשנה⁵: "האישה יוצאה לרצונה ושלא לרצונה, והאיש אינו מוציא אלא לרצונו". מצב זה נובע מכך שהאישה היא קניין כספו של הבעל, בעוד שהוא אינו קניין כספה. אך עם כן, כבר במשנה ובתלמוד נמנים מקרים לא מעטים שבהם ניתנת לאישה זכות לתבוע גט, ואם אין רצונו של הבעל ליתן אותו –

'כופין אותו עד שיאמר רוצה אני'.

אין במקורות חז"ל עדות לכך שהאישה יכולה לסרב לקבל את הגט מיד בעלה, אך בעקבות ההתפתחויות בתחום המשפט העברי בתקופות מאוחרות יותר (וכך נהוג עד ימינו) אם האישה לא מסכימה לגירושין, על הבעל להצביע על עילת גירושין שמכוחה הוא זכאי לחייבה בגירושין.

⁵ משנה מסכת יבמות פרק יד', משנה א'

מהות הגט ע"פ התורה⁶

"ספר כריתות" - מסמך שבו כותב הבעל שהוא מגרש את אשתו ולא הולך ממנה ויהיה מפורש במסמך שהוא כורת את הקשר ביניהם. בנוסף, צריכה להיות מסויימות לאיזו אישה התכוון, ואסור לעשות בגט שום שינוי לאחר שנכתב.

המשנה⁷ מכנה את המשפט 'הרי את מותרת לכל אדם' – כ'גופו של גט'. ניתן גם לומר כי לשון ההתרה מעידה על היותו של הגט מסמך ממוני המתיר את קשר הנישואין בין בני הזוג. בראייה זו מעשה הגירושין עדיין חד צדדי, אולם כבר אין מדובר באקט שכל כולו שילוח האישה מביתו של בעלה לשעבר, אלא התרה של האישה לכל אדם (חוץ מכהן).

שבעה דברים צריכים להתקיים בגירושין ע"פ חז"ל⁸

1. שהבעל יגרש את אשתו מרצונו

2. שהגט יהיה בכתב

⁶ יהודה איזנברג, מתוך: "אישות ומשפחה", בהוצאת אוניברסיטת בר אילן

⁷ מסכת גיטין פרק ט', משנה ג'

⁸ יהודה איזנברג, מתוך: "אישות ומשפחה", בהוצאת אוניברסיטת בר אילן

3. שהבעל או שליח מטעמו ייתן את הגט לאישה ביד ושלא שתיקח אותו בעצמה
(מראה על גמירות דעת בעניין הגירושין – שהם אכן מרצונו החופשי של
הבעל)
4. שהגט יינתן ישירות לאישה או שליח מטעמה
5. שייתן את הגט לאישה בפני עדים
6. שהבעל ייתן את הגט לשם גירושין ולא כמן שטר חוב או כל מסמך אחר
7. מדרבנן – האישה צריכה לקחת את הגט מרצונה החופשי ולא בכפיה –
כלומר, על האישה להסכים להיות מגורשת (תקנה שתוקנה ע"י רבנו גרשום –
יפורט בהמשך)

הליך הגירושין

ע"פ המשנה⁹ הגט יכול להינתן בכל צורה (למשל – הבעל יכול להניח את הגט בכל
מקום שהוא רשותה של האישה והיא נחשבת מגורשת). רצונה של האישה לא נחשב

⁹ מסכת גיטין פרקים ח'-ט'

כאן כלל. חרם דרבנו גרשום שנגזר הרבה אחרי כתיבת המשנה הכניס למשפט העברי את הנדבך הנוסף – התחשבות ברצון האישה בעניין הגירושין.

בעבר, הגירושין היו נעשים רק ע"י מסירת הגט. והמסירה אפילו לא צריכה להיעשות בנוכחות עדים. עם הזמן הגיעו כל ההתפתחויות בתחום הגירושין שאנחנו נוהגים בהן כיום (יפורטו בפרק הבא שעוסק במשפט הישראלי).

עדות למציאות הלכתית שונה ניתן למצוא בתרגום יונתן למקור שהובא לעיל מספר דברים: 'וכתב לה ספר כריתות לפני בית דין'. זו מגבלה חדשה; לא מדובר בעדים סתם, אלא בית דין עצמו מעורב בתהליך, ויש להניח שהוא נתון לבחינתו.

הקצנה של מגבלה זו עולה באשכנז של ימי הביניים. אחת מתקנות שלוש הקהילות המרכזיות בגרמניה, מנוסחת כך¹⁰: תהליך מתן הגט יצא לחלוטין מרשותו של הבעל ומעתה נתון הוא לבחינה ציבורית של מערכת בתי דין! אין הדבר אומר שגט שנעשה שלא לפי תקנה זו בטל, אבל הסנקציה נגד מבצעיו חמורה ביותר – נידוי.

רמב"ם בהלכות גירושין אומר:

"שלא יגרש האיש אלא ברצונו"¹¹

גם במקרה שיש עילות מוצדקות לגירושין – התנאי הראשון לגירושין הוא רצונו של הבעל.

אם ניתן גט בניגוד לרצונו של הבעל הגט נקרא "**גט מעושה**" – גט מסוג זה **פסול** ולכן אישה שמקבלת גט מעושה לא נחשב מגורשת, ואם תינשא בשנית –נישואיה יהיו פסולים וילדיה יהיו ממזרים כי היא עדיין נחשבת אשת איש.

¹⁰ שו"ת מהר"ם מרוטנבורג, תקנות שלוש הקהילות

¹¹ רמב"ם הלכות גירושין פרק א' הלכה א'

רק במקרה של נישואים אסורים (בין גרושה לכהן, בין קרובים ובין ממזר ובת ישראל) הגט המעושה יהיה תקף בגלל שהנישואים מלכתחילה אינם מותרים.

במסכת גיטין¹² נאמר :

"גט מעושה בישראל – כשר"

כלומר, גט מעושה שנעשה בבית דין של ישראל – קביל.

לכאורה, ניתן לראות פה סתירה בין דברי התלמוד לרמב"ם.

אך ניתן ליישב את הסתירה בהבנה שהרמב"ם מתייחס למקרה בו מלכתחילה הגבר צריך לתת מרצונו. והתלמוד מתייחס למצב בו הגבר מסרב לתת גט לאשתו ובית הדין נאלץ להתערב כדי להכריח את הגבר לתת גט.

כפייה לגרש – סרבנות גט

¹² מסכת גיטין פרק ט', משנה ח'

יש ארבעה מקרים בהם כופים לגרש -

1. במקרה של נישואים אסורים¹³ (כהן וגרושה, קרובים, בת ישראל וממזר) הנישואים

אכן תקפים אך בגלל האיסור לקיום נישואים כאלה כופים על הבעל גירושים.

2. במקרה בו האישה רוצה ללדת מבעלה אבל הוא עקר.¹⁴

3. במקרה בו הבעל מוכה שחין - מחלה הגורמת לאישה להיגעל מבעלה וגורמת נזק

לבעל.¹⁵

4. הבעל חולה במחלה שבעקבותיה נודף ממנו ריח רע או שהוא עוסק במלאכה

שבעקבותיה נודף ממנו ריח רע, והדבר מעורר גועל באישה ואינה יכולה לחיות עמו

חיי אישות.¹⁶

מאוחר יותר התווספה עילת קל וחומר- אם כופים על הבעל לגרש את אשתו בגלל

שהיא נגעלת ממנו בגלל הריח שלו, קל וחומר שיכפו על הבעל לגרש את אשתו אם

הוא לא מתנהג אליה כראוי (מקלל, מכה, בוגד וכו').¹⁷

בית הדין רשאי להטיל מגבלות ממוניות¹⁸ או התחייבות אישית כספית¹⁹ על הבעל

כדי שיתן גט לאשתו.

במשנה ובתלמוד²⁰ נזכר לא פעם הביטוי "יוציא ויתן כתובה". רבים מחכמי ההלכה

בימי הביניים שבמקרים שכתוב "יוציא" מדובר בדרגת ענישה נמוכה יותר, אך כאשר

¹³ מסכת יבמות פרק מד' משנה ע"ב; יבמות פרק פה' משנה ע"א; ירושלמי, גיטין פרק ט', הלכה ט'

¹⁴ מסכת יבמות פרק סה' משנה ע"ב; שולחן ערוך, אבן העזר, סימן קנד, סעיף ו

¹⁵ מסכת כתובות, פרק עז משנה ע"א

¹⁶ מסכת כתובות, שם

¹⁷ "אין אדם דר עם נחש בכפיפה", תשובת רבנו שמחה, אור זרוע, בבא קמא, סימן קסא; הגהות הרמ"א

לשולחן ערוך, אבן העזר, סימן קנד, סעיף ג.

¹⁸ שו"ת זכרון יהודה סימן עג ד"ה

¹⁹ שולחן ערוך אבן העזר סימן קלד, ד

²⁰ בבלי מסגת יבמות, פרק סד', משנה ע"א

מוזכר הביטוי "כופין" דרגת הענישה חמורה יותר והבעל מצווה לגרש את אשתו ואם לא יעשה כן ייענש בחומרה ויקרא "עברין".

"מי שהדין נותן שכופין אותו לגרש את אשתו ולא רצה לגרש, בית דין של ישראל בכל מקום ובכל זמן מכין אותו עד שיאמר רוצה אני ויכתוב הגט והוא גט כשר, כן אם הכוהו גויים ואמרו לו עשה מה שישראל אומרין לך ולחצו אותו ישראל ביד הגויים עד שיגרשה הרי זה כשר, ואם הגויים מעצמן אנסוהו עד שכתב הואיל והדין נותן שיכתוב הרי זה פסול.²¹"

לבית הדין סמכות בלעדית לטפל באכיפת גט – כל התערבות חיצונית שלא מטעם בית הדין, אפילו אם מותרת על פי דין פוסלת את הגט.

אחת הדרכים הנוספות לכפיית גט היא שבית הדין כופה על הגבר לשלם את נדונייתה ואת כתובתה של האישה מיד, (אף לפני נתינת הגט) בתנאי שהאישה תוותר על חלק מהכסף. החיוב בתשלום (המופחת מהתשלום המקורי כי האישה מוותרת על חלק מהכסף) יכול להמריץ את הבעל לתת גט.

הרחקות דרבנו תם²²

הרחקות אלה נועדו כדי למנוע נקיטת אמצעי אכיפה ישירים למתן גט כמו חרם ונידוי אך הן מטילות חובה על הציבור והרשויות להימנע ממגע עם האיש המסרב לתת גט לאשתו עד שייתן גט לאשתו

²¹ רמב"ם הלכות גירושין פרק כ', הלכה א'
²² הרחקות דרבנו תם, רמ"א, הגהות לשולחן ערוך,

חרם דרבנו גרשום²³

הגבלות שהטיל רבנו גרשום בקרב קהילות אשכנז –

א. אסור לאדם לשאת שתי נשים

ב. אסור לאדם לגרש את אשתו בניגוד לרצונה

בנוגע להגבלה הראשונה של רבנו גרשום הוא תיקן היתר שנקרא היתר מאה הרבנים – אישה שמסרבת לקבל גט ולהתגרש מבעלה, ובעלה רוצה להינשא בשנית, אם מאה רבנים מאשרים לו (בתנאים מסוימים) להתחתן אז הוא יכול להינשא לאישה אחרת. היתר זה מבוסס על העובדה שבתורה לא מצוין איסור מפורש לגבר להינשא לשתי נשים אלא זאת הרחקה שתיקן רבנו תם מכל מיני סיבות שלא אפרט. יש להדגיש שהמצב הנ"ל לא יכול להתקיים ההפך – כלומר, אישה לא יכולה להינשא לשני גברים בו זמנית.

²³ חרם דרבנו גרשום – ר' יהודה דרעי

גירושין – משפט ישראלי

נישואיהם של בני זוג יהודים מחוץ לישראל תקפים תוך התבססות על כבוד התא המשפחתי.

לנישואים שלא על פי היהדות, אין הליך מסודר של גירושין כרגיל אך הם זקוקים לפסק דין של גירושין- הם יפרדו זה מזה בדרך של "גט לחומרא" או גט מספק- גט שנדרש מחמת הספק לכשרות נישואיהם של בני הזוג, תוקפם של שני סוגי הגט כתוקף גט רגיל.

קיימת עילה אחת בלבד לגירושין אזרחיים – תום הנישואים - הבנה שיש קרע בלתי ניתן לאיחוי בין בני הזוג,²⁴ בעוד יש כארבע עילות גירושין מרכזיות לגירושין על פי דת משה וישראל:²⁵

עילות גירושין העומדות לבעל בתביעת גירושין נגד אישה:²⁶

(א) טענת מומים – אישה שאינה יכולה לקיים יחסי אישות בשל סיבות הקשורות בה עצמה כגון מחלות בתנאי שלא ידעה עליהן לפני החתונה.

(ב) עקרות – אם לאחר עשר שנות נישואין האישה אינה יולדת.

(ג) עוברת על דת - גורמת לו ביודעין לעבור על דיני הדת כמו ע"י הכנת מזון לא כשר, מקללת, מעליבה, מכה, נוהגת בחוסר צניעות וכו'. אם הוא ממשיך לחיות עימה וסולח לה, לא יוכל אח"כ להגיש תביעה ולחייבה בגט.

(ד) מעשי כיעור - מעשים מכוערים שלפי ראות בית הדין יש בהם כדי להצדיק את החשד שהיא זנתה תחת בעלה, אם כי אין עדים לזנות ממש. אם מעשי הכיעור הוכחו

²⁴פלונית נ' בית הדין הרבני האזורי ת"א יפו, פד' 448866/3 עמ' 1

²⁵ בן ציון שרשבסקי, "דיני משפחה" מהדורה ד מורחבת: תשנ"ג 1993 – עילות לגירושין

²⁶ עילות הגירושין העומדות לאישה נגד בעלה פורטו לעיל בפרק המשפט עברי - "כפיית גט" עמ' 12

זכאי הבעל לגרש את האישה, אך אין הוא מחויב לגרשה אלא הוא רשאי לסלוח לה ולהמשיך לחיות עמה.

(ה) אישה שזנתה תחת בעלה – רק אם טענתו הוכחה על פי שני עדים. במקרה זה אסור לבעל להמשיך ולחיות עמה חיי אישות, והטענה שהוא סלח ומחל לה לא תעמוד לו.

ענייני הגירושין במדינת ישראל מוסדרים בחוק שיפוט בתי הדיינים 1953 הנותן לבתי הדין הרבניים את הסמכות הבלעדית לפסוק בכל ענייני הנישואין והגירושין מנגד, חוק בית הדין לענייני משפחה 1995 נותן גם לבתי הדין לענייני משפחה את הסמכות לפסוק בעניינים הנ"ל.

ומשום התנגשות הסמכויות האלה נוצר מצב של מרוץ סמכויות.

מרוץ סמכויות - בישראל, קיימות שתי סוגי ערכאות העוסקות בעניינים הנוגעים לגירושין, בתי הדין הרבניים ובתי המשפט לענייני משפחה.

לפי סעיף 1 לחוק²⁷, נישואים וגירושין של יהודים בישראל, אזרחי המדינה או תושביה, נמצאים בסמכותם הייחודית של בתי הדין הרבניים. בתי הדין מוסמכים לדון גם בעניינים שונים הנלווים לגירושין ו'כרוכים' עם תביעת גירושין, אך בנושאים אלו קיימת סמכות מקבילה למערכת האזרחית- בית המשפט לענייני משפחה. העניינים העיקריים המצויים בסמכות מקבילה של הערכאות הם: מזונות האישה, מזונות ילדים, משמורת ילדים וחלוקת רכוש.

²⁷ חוק שיפוט בתי הדיינים 1953

כתובה²⁸

כתובה- לעיתים רבות כאשר הבעל מבקש להתגרש מאשתו מתנהלים דיונים בבתי הדין לענייני משפחה או בבתי הדין הרבניים בענייני כתובה, ובמקרים רבים מחויב הבעל לשלם לאשתו את כתובתה (אם בני הזוג נישאו בנישואים אזרחיים, אין כתובה ולכן הבעל לא יכול לשלם את כתובתה).

סכום הכתובה מורכב מ"עיקר כתובתה" ו"תוספת כתובה":

עיקר כתובתה - הוא הסכום שעל הבעל לשלם לאישה כאשר הנישואין יבואו לסיומם עקב גירושין או מחמת פטירת הבעל. הסכום נקבע בגמרא למאתיים זוזים שהינו הסכום המינימאלי. הבעל מחויב לתשלום עיקר כתובה גם אם רשם בכתובה סכום נמוך יותר.

תוספת כתובתה - הבעל רשאי ויכול לרשום בכתובה סכום גבוה יותר מן המינימום ותוספת זו קרויה תוספת כתובה. לא ניתן לכפות על הבעל לרשום בכתובה סכום שהינו יותר מהמינימום. דין תוספת כתובה הוא כדין עיקר כתובה ובעת הגירושין על הבעל לשלם לאישה את מלוא הסכום שרשם בכתובה.

כתובה ראלית - כאשר נכתב בכתובה סכום גבוה מאוד, אשר ברור שאין הבעל יכול לעמוד בו, נחשב סכום זה כ"אסמכתא" ולבית הדין הרבני סמכות לקבוע סכום נמוך יותר, או לא לחייב את הבעל בסכום הכתובה בכלל, מתוך סברה שלא התכוון לשלם את הסכום שנקבע בכתובה שכן סכום זה הינו מעבר ליכולתו הכלכלית. כאשר מצוין בכתובה סכום נמוך או סמלי אין בית הדין הרבני יכול לחייב את הבעל בסכום גבוה יותר מהכתוב בכתובה.

²⁸ בית הדין האזורי חיפה, פלוני נ' פלונית, 577814-2

הליך כריתת הגט²⁹ –

קביעת השמות - בהליך זה מברר בית הדין הרבני את שמות הבעל והאישה וכינוייהם, וכן את שמות אבותיהם וכינוייהם. בירור זה נעשה באמצעות חקירת בני הזוג וכן עדים. השמות שנקבעים לאחר חקירת השמות הם השמות הנכתבים בגט עצמו, ולכך יש חשיבות הלכתית רבה, שכן טעות בכתיבת השמות גורמת לפסילת הגט. בית הדין הרבני גם מברר לפני עדים והסופר שהאיש והאישה העומדים לפנייהם היו עד היום נשואים והם בני הזוג העומדים להתגרש.

רצון להתגרש - הגט צריך להינתן מתוך רצון הבעל ולא בכפייה (הבירור שאכן זה המצב נערך ע"י חקירה של הדיינים בבית הדין הרבני). בית הדין הרבני מוודא שהבעל מבין את עניין הגט: שלאחר נתינת הגט תהיה האישה מותרת לכל אדם (חוץ מלכה), שכתובת הגט נועדה לגירושי הבעל וגירושי האישה, ושהבעל והאישה מתגרשים מרצונם. חשיבות הידיעה שהבעל מגרש מרצונו נחוצה, משום שרק אז הגט חל.

ביטול מודעות – לפני מסירת הגט הבעל מבטל בפני הדיינים והעדים כל "מודעה" שמסר שיכולה לפסול את הגט – מבטל כל אמירה או לכל עד שעלול להופיע ולטעון שהגט פסול.

כתיבת הגט - בית הדין הרבני שואל את הסופר האם הנייר וכלי הכתיבה הם שלו, ואחר כך אומר הסופר לבעל שהוא נותנם לו במתנה גמורה. הבעל מקבלם ממנו ומגביה אותם שלושים ס"מ מעל השולחן (מעשה קניין – הגבהה), כיוון שהגט צריך להיכתב בחפצים של הבעל. לאחר מכן הבעל אומר לסופר, בפני העדים ובהתאם להנחיות דייני בית הדין, שהוא נותן לו את הנייר וכלי הכתיבה וממנה אותו לכתוב את

²⁹ אתר עיתים, טקס הגירושין (סידור גט)

הגט עברו ועבור אשתו ולצורך גירושים. לאחר כתיבת הגט העדים קוראים אותו וחתמים עליו.

לאחר חתימת העדים, הדיינים קוראים את הגט, שוב חוקרים את הבעל ושוב הוא מבטל את "המודעות" שמסר, וחוקרים גם את הסופר והעדים.

נתינת הגט - בית הדין הרבני מורה לאישה שתסיר את הטבעות מאצבעותיה ומוודא שהיא מתגרשת מרצונה, ומודיע לה שאחרי הגירושין היא מותרת להינשא לכל אדם חוץ מלכהן, ומוודא בית הדין שהעניינים הכספיים ביניהם סודרו.

כעת, העדים ששימשו קודם כעדי חתימה משמשים גם עדי מסירה לגט האישה פותחת את שתי ידיה בצורה מקבילה לרצפה, ולא סוגרת את ידה על הגט לפני שהבעל יעזוב את הגט.

הבעל אומר לאישה בשעת הגירושין:

"הרי זה גיטך והתקבל גיטך זה, והרי את מגורשת בו ממני מעכשיו והרי את מותרת לכל אדם".

אחרי שהאישה קיבלה את הגט היא מרימה אותו, ואחר כך טומנת את הגט תחת בית שחיה והולכת כשני מטרים.

לאחר מכן בית הדין קורא שוב את הגט וחוקר שוב את העדים והסופר, ומורה לבעל לתת לסופר במתנה, את כלי הכתיבה והנייר שנשארו. אחרי הגירושין בית הדין מודיע לאישה שאסור לה להתחתן בתוך 92 יום, שהיא אסורה לעולם לכהן, ושאסור למגרש ולמתגרשת להתייחד בינם לבין עצמם לעולם, אלא אם נישאו מחדש.

סרבנות גט

כבוד האדם וחירותו הם ערכים חשובים מאד הן במשפט העברי והן בישראלי. בסוגיית סרבנות הגט באה לידי ביטוי התנגשות בין שלילת חירותו של אדם לבין מצוקתו של מסורב הגט שאשתו מסרבת לקבל גט, או מסורבת גט שבעלה מסרבת לתת לה גט, שאינם יכולים לממש את רצונם להתגרש מבני הזוג הנוכחיים שלהם. לעיתים, מסורבת הגט היא אישה מבוגרת שלא ילדה עדיין, והסירוב להתיר את קשר נישואיה הנוכחיים פוגע באפשרותה לממש את זכות ההורות שלה. יתר על כן, שלילת זכות האדם לבחור עם מי ינהל את חייו היא שלילה משמעותית של חירות בסיסית וכבוד האדם³⁰.

בעניין הטיפול בסרבנות גט – מהחוק שיפוט בתי הדיינים עולה כי בנגע לסרבנות גט יש לעשות שקלול בין חומרת הסנקציה שננקטת לבין מצב סרבן הגט. בהתחלה יש לנקוט בסנקציה קלה אך אם הסרבן מתעקש ולא ממלא אחר ציווי בית הדין יש לנקוט בסנקציה חמורה יותר וזאת על מנת למזער את הפגיעה בזכויותיו וחירויותיו של סרבן הגט³¹.

הרחקות דרבנו תם כיום³² :

לפי החוק במדינה ישראל רשאי בית דין רבני לכלוא אדם או לשלול ממנו רישיון נהיגה או כל מיני סנקציות אחרות עד שיסכים לתת גט. אך בגלל החשש של גט מעושה שאינו תקף כפי שנכתב לעיל, בית הדין הרבני לא מרבה להשתמש בדרך זו.

³⁰ מחקרי משפט כא' - שיקולי מדיניות לאור עקרונות המשפט העברי וחוקי היסוד, יחיאל ש' קפלן – עמ' 609-610

³¹ החוק לשיפוט בתי הדיינים התשנ"ה 1995 סעיפים 2 ו 6

³² הודה איזנברג, מתוך: "אישות ומשפחה", בהוצאת אוניברסיטת בר אילן

פסקי דין – פד"ר: 946145/1 הרב אליהו היישריק, הרב זבדיה כהן, הרב יצחק מרווה
(בית הדין הרבני האזורי בתל אביב)

הצדדים נישאו זה לזה כדת משה וישראל והם פרודים מזה כשנתיים מאז שהתובעת
עזבה את הבית.

לדברי התובעת, הנתבע נכנס למשבר כלכלי ודיכאון, יושב בחושך ומדכא את כולם,
מכבה את האורות בבית ומתלבש בצורה מוזנחת ולא מסכים ללכת לייעוץ. אין יחסי
אישות כי היא סולדת ממנו, אין ביניהם שום קשר נפשי, הוא עסוק רק בעסקיו ומתנהל
לא נכון מבחינה כלכלית – מהמר ונכנס לחובות ללא ידיעתה.

הנתבע טוען שהיא מגזימה. הוא מודה שכיבה את האורות כשהיה חוזר מהעבודה אך
טוען כי היה זקוק לשקט. לא הלך לייעוץ - כי חשב שלא צריך ייעוץ, אבל היו אצל רב
אמריקאי בבני ברק. הוא לא קנה בגדים חדשים עקב המצב הכלכלי.

על יחסי אישות, סיפר הנתבע, כי הייתה תקלה הלכתית בעניין. על הטענה כי הוא
בדיכאון, הסביר כי היו תקופות קשות בעסקים אך זה לא היה דיכאון, וכיום הוא מוכן
ללכת לכל יועץ שיתבקש. בנוגע להתנהלות הכלכלית טען הנתבע, כי מעולם לא עניין
את התובעת כל מה שקשור לעסקיו, ועל החוב היא ידעה.

בית הדין לא מקבל את טענת התובעת על הימורים, כיוון שלא מדובר בהימורים שיש
בהם איבוד הון, אלא בהשקעות המקובלות אצל אנשי עסקים ברמה זו של הנתבע.

השאלה, אם כן, העומדת בפנינו היא האם נתק רגשי ברמה זו המוצגת בפנינו, יש בו
עילת גירושין לחייב את הבעל בגט?

שלושת הרבנים החליטו פה אחד שזו עילת גירושין מספקת, ומחייבים את הבעל לתת
גט לאשתו תוך 45 ימים. (בנוגע למה יקרה אם לא יתן את הגט תוך 45 ימים, נחלקו
הדיינים).

פלוני נ' ביה"ד הרבני האזורי (בג"צ 2232/03 - פלונית של הגירושין)

זוג יהודים אזרחי ישראל שנישאו בקפריסין, ונפרדו, הבעל פנה לבית הדין הרבני כדי להתיר את הנישואין והאישה בקשה בתחילה שלום בית, ואח"כ ביטלה את בקשתה. כשבית הדין הרבני פסק כי מותרים להינשא לאחרים ערערה לבית הדין הרבני הגדול וזה חייב את הבית הדין האזורי להתיר הנישואין.

הדיין שלמה דיכובסקי בבית הדין הרבני אמר שמכיר בנישואים כנישואי בני נוח, ויש להתירם ללא גירושין – ואכן התירם בעילה אזרחית – התערערות מוחלטת של הקשר, ואם כך, אם אינם נשואים יותר, ולא מגיעים לאישה מזונות. לדיכובסקי היה חשוב להשאיר את הסמכות להתיר את הנישואין בידי בתי הדין הרבניים, למרות שלנישואין אזרחיים אין משמעות דתית – הוא רוצה כי כל זוג נשוי בישראל יעבור דרכו.

האישה התנגדה בטענה שהיה על בית הדין הרבני לבדוק עילה, למעשה רצתה מזונות, וערערה לעליון על התרת הנישואין שאינה בסמכות בית הדין הרבני. השופט אלון ברק פסק שהנישואין תקפים לכל דבר ועניין עפ"י ההחלטה של דיכובסקי, אך מנושא המזונות – התחמק. (וכך אם היה רואה בנישואין של פלונית נישואין תקפים לכל דבר ועניין – היה צריך לפנות לחוק המזונות ולדין האישי).

סיכום והשוואה

ראינו את השתלשלות המשפט העברי מהתנ"ך ועד תקופת האחרונים שניסו לפרט להרחיב להגדיר ולהסדיר ציווי והליך מסוים ולא כמו מה שהיה קבוע בתנ"ך (הליך ללא הגבלות ופיקוח).

ההסדר המקורי היה שהבעל יכול לגרש את אשתו בכל עת שירצה, גם בלא עילה ואין שום גוף שיפקח על התהליך וימנע מהבעל לגרש את אשתו בקלות.

בתורה לא כתובות עילות גירושין מפורשות ואכן עד שחז"ל קבעו עילות גירושין (שמשמשות כעילות גירושין עד היום בבתי דין רבניים) בעל יכל לגרש את אשתו בכל זמן שרצה.

מתן הגט ע"פ התורה נעשה ע"י הנחת הגט בכל מקום שהוא רשותה של האישה, בעוד כיום, עם התפתחות תחום המשפט והפסיקה בנושא, ישנם תנאים ספציפיים ונוקשים בנוגע לכריתת ומסירת הגט – כול חריגה מהכללים שנקבעו פוסלת את הגט. בנוסף, הזכרנו את הרחקות דרבנו תם – אז והיום.

רבנו תם קבע הרחקות שמונעות מהציבור לנקוט בסנקציות חמורות מדי כלפי הבעל שמסרב לתת גט לאשתו (כמו חרם ונידוי). אכן, יש להפחית מגע עם האיש המסרב לתת גט לאשתו אך לא להגיע למצב של חרם ונידוי.

כיום מערכת בתי המשפט רשאית להטיל סנקציות המעוגנות בחוק ובהלכה כלפי סרבן הגט. ככל שהסרבן מתעקש יותר זמן כך חומרת הענישה עולה ורמת ההגבלה של חירותו עולה (שלילת רישיון, צו עיכוב יציאה מהארץ, עיקולים וכו').

סרבנות גט – בנוגע לסרבני הגט, הרמב"ם קבע שלבית הדין הסמכות הבלעדית לטפל במסרבי הגט, וגם אם הגויים מכים את הסרבן כדי שיתן גט גם אם זה נכון ע"פ

ההלכה, אך עשו זאת בלא צו בית דין - הגט שנתן הסרבן נחשב כגט פסול. רק ענישה מטעם בית הדין ולא משנה מי מבצע אותה- תביא לגט מעושה כשר.

הכתובה לא הייתה קיימת לאורך רב תקופת המשפט העברי – זו דרך חדשה יחסית לקדש אישה, פעם היו דרכים אחרות לקדש נשים (שטר, ביאה, כסף, וכו') – הכתובה הופיעה רק בשלב מאוחר יותר.

כיום משתמשים בסכום שקבוע בכתובה שנכתב ע"י החתן לפני החופה כסנקציה שאמורה לדרבן את סרבן הגט לתת גט לאשתו (בתנאי שהיא מוותרת על חלק מהכסף – ויתורה של האישה על חלק מהכסף עלול להמריץ את הגבר להסכים להתגרש מאשתו).

לסיום, ראינו את התפתחות המשפט מתקופת התנ"ך ועד ימינו – וראינו שהמשפט הישראלי מבוסס על המשפט העברי מכיוון שע"פ חוק בתי הדיינים 1995 לבית הדין הרבני הסמכות הבלעדית לגרש זוגות – ובבתי דין רבניים נוהגים להשתמש בשיטת המשפט העברי.

ביבליוגרפיה

תנ"ך

דברים כד, א-ה עמ' 5

משנה

מסכת גיטין בפרקים ח'-ט' – עמ' 10

מסכת גיטין פרק ט, משנה ג – עמ' 8

מסכת גיטין פרק ט, משנה ח' – עמ' 11

מסכת גיטין פרק ט', הלכה ט' – עמ' 12

מסכת גיטין פרק ט, משנה י' - עמ' 6

מסכת יבמות פרק יד, משנה א – עמ' 7

מסכת יבמות פרק מד משנה ע"ב – עמ' 12

מסכת יבמות פרק פה משנה ע"א – עמ' 12

בבלי יבמות סד ע"א – עמ' 13

מסכת יבמות סה משנה ע"ב – עמ' 12

מסכת כתובות פרק עז משנה ע"א – עמ' 12

ספרי פסיקה

ר' יהודה החסיד - ספר חסידים, מהדורת וסטינצקי, סימן תרפ"ו – עמ' 6

הגהות הרמ"א לשולחן ערוך, אבן העזר, סימן קנד, סעיף ג – עמ' 12

הגהות הרמ"א לשולחן ערוך, הרחקות דרבנו תם – עמ' 13

רמב"ם הלכות גירושין פרק א' הלכה א' – עמ' 10

רמב"ם הלכות גירושין פרק כ', הלכה א' – עמ' 13

רמב"ם פירוש למשנה, מסכת גיטין פרק ט' משנה י' – עמ' 6

רמב"ם שולחן ערוך אבן העזר סימן קלד, ד – עמ' 12

רמב"ם שולחן ערוך, אבן העזר, סימן קנד, סעיף ו – עמ' 12

ספרות מחקרית

בן ציון שרשבסקי, "דיני משפחה" – עילות לגירושין, מהדורה ד מורחבת: תשנ"ג,

1993 – עמ' 15

יהודה איזנברג, מתוך: "אישות ומשפחה", בהוצאת אוניברסיטת בר אילן – עמ' 8

חרם דרבנו גרשום – ר' יהודה דרעי – עמ' 14

מחקרי משפט כא' – שיקולי מדיניות לאור עקרונות המשפט העברי וחוקי היסוד, יחיאל

ש' קפלן – עמ' 609-610 – עמ' 20

ספרות הש"ות

שו"ת זכרון יהודה סימן עג ד"ה – עמ' 12

שו"ת מהר"ם מרוטנבורג, תקנות שלוש הקהילות – עמ' 10

תשובת רבנו שמחה, אור זרוע, בבא קמא, סימן קסא – עמ' 12

פסקי דין

פלונית נ' בית הדין הרבני האזורי ת"א יפו, פד' 448866/3 עמ' 1 – עמ' 15

בית הדין האזורי חיפה, פלוני נ' פלונית, 2-577814 – עמ' 17

חקיקה

חוק שיפוט בתי הדיינים 1953 – עמ' 16

חוק שיפוט בתי הדיינים 1995 – עמ' 20

אתרי אינטרנט

אתר עיתים, טקס הגירושין (סידור גט) – עמ' 18